

DEN NORSKE KIRKE

Kirkerådet, Mellomkirkelig råd, Samisk kirkeråd

Bioteknologirådet
Stortingsgata 10

0161 Oslo

Dato: 23.04.2018

Vår ref: 18/02169-1 hs772

Deres ref:

Kirkerådets innspill til fremtidens genteknologilov

Kirkerådet takker for Bioteknologirådets invitasjon til offentlig debatt rundt genteknologiloven, og ønsker herved å komme med synspunkter rundt muligheter, men også etiske og miljømessige utfordringer som bruk av nye teknologier skaper. Først noen generelle og overordnede kommentarer:

Gode formålsparagrafer i lover som gjelder liv

Fra Kirkerådets ståsted er det viktig å se *genteknologiloven*, som gjelder teknologi anvendt på planter og dyr og i stor grad knyttet til matproduksjon, sammen med *bioteknologiloven* som gjelder bruk av liknende nye teknologier i humanmedisin.

Begge lover gjelder teknologi anvendt på liv. De gir rammer for forskning og bruk av teknologi innenfor naturforvaltning og humanmedisin, og gir dermed også uttrykk for samfunnets menneske- og natursyn.

Kirkerådet mener at genteknologiloven, som er tema i denne høringen, har gitt et godt rammeverk for å håndtere forskning og utvikling på saksfeltet.

Kirkerådet vil særlig fremheve den signalfunksjonen som formålsparagrafene i bio- og genteknologiloven har hatt for å verne om sentrale verdier.

Både menneskets verdi og ukrenkelighet, uavhengig av funksjons- og prestasjonsevne, samt skaperverkets integritet og egenverdi er sentrale verdier i kristen tro og livssyn.

Kirkerådet opplever stort sett at disse verdier og de sosialetiske og politiske konsekvenser av dette menneske- og natursyn ikke skiller oss fra andre tros- og livssynssamfunn i vesentlig grad, men ofte tvert imot forener oss i kampen for vern om skaperverket og menneskeverd. De senere årene er dette ikke minst blitt synlig i et felles engasjement for en ansvarlig og rettferdig klimapolitikk.

Kritisk til «patent på liv»

Derimot har sterke markedskrefter med ensidig fokus på økonomisk profitt, som eksempelvis kan være store internasjonale selskaper, gjentatte ganger vært gjenstand for kirkelig maktkritikk. Det samme gjelder på individplanet en ensidig forbrukeratferd med fokus på egeninteresse som kommer i konflikt med både sosiale og økologiske hensyn.

Den internasjonale debatten om *Patent på liv*, der også Kirkerådet har deltatt, bl.a. i 2012 med en kronikk og en høringsuttalelse til justisdepartementet, har vist at en slik kritisk holdning og vaktksomhet overfor store globale selskaper i høy grad også gjelder på genteknologifeltet. Her har kirkesamfunn og landbruksorganisasjoner ofte stått sammen.

Å tale den utsattes sak: Menneske og skaperverk er ikke til salgs

Der det kommer til verdikonflikter som truer mennesker eller skaperverket har kirken et særlig ansvar å tale den svakes sak. For lutherske kirker har senest reformasjonsjubileet i 2017 minnet om at verken menneske eller skaperverk er til salgs.

På denne bakgrunnen har både bio- og genteknologiloven svært viktig for kirken. Kirkerådet mener at Norge kan være stolt av å ha vært tidlig ute med lover som mange andre land siden har orientert seg etter. Dette perspektivet er viktig i en globalisert verden, der det ofte argumenteres for at vi av konkurransehensyn ikke bør eller kan ha strengere lover enn andre land. Her kan man tvert imot si at det er viktig at noen går foran og viser vei.

Kirkerådet mener at alle de fem aspekter som er nevnt i genteknologilovens formålsparagraf, *etikk, samfunnshensyn, bærekraft, helse og miljø*, er svært viktig og må beholdes. At genteknologiloven med sine krav om hensyn til etikk, samfunn og bærekraft går lengre enn EUs krav, samt at det er vanskelig å vurdere slike kriterier, er etter Kirkerådets vurdering ingen tilstrekkelig argument for å sløyfe disse. I et føre var-perspektiv er det helt nødvendig at samfunnet krever omfattende vurderinger av nye teknologier og at det utarbeides nødvendige veiledninger for disse vurderinger.

Samfunnets kunnskap, bevissthet og ordbruk

Feltet som genteknologiloven skal regulere, er komplisert og sammensatt. Her møtes muligheter og interesser fra ulike felt innen biologi, teknologi, politikk, økonomi og etikk. Det kan være en tendens at mange viker unna slike vanskelige spørsmål der dilemmaer står i kø og avveining av nytte og fare eller kostnad er vanskelig og uoversiktlig. Det pålegger alle et særlig ansvar for å gjøre de etiske problemstillingene tydelige og forståelige.

I et pluralistisk samfunn er det nødvendig med en løpende offentlig debatt rundt etiske avveininger og en kunnskapsbasert og nyansert drøfting av vanskelige verdikonflikter. Vi trenger en høy bevissthet i samfunnet når det gjelder en etisk forsvarlig forskning og utvikling av genteknologiske metoder anvendt på planter og dyr.

Her har Bioteknologirådet etter Kirkerådets erfaring og vurdering i lang tid gjort en meget viktig jobb, både med å gjøre ny kunnskap tilgjengelig for allmenheten, men ikke minst ved å vise til etiske implikasjoner, dilemmaer og verdikonflikter. Med sin brede sammensetning, som ikke sjelden kommer til uttrykk i delte innstillinger, gjør rådet et svært viktig arbeid på vegne av hele samfunnet. Det er viktig å fortsette arbeidet med å gjøre slike viktige verdidebatter kjent og forståelige for mange.

Bioteknologirådet må ha stor bevissthet på sin rolle i slike spørsmål. Denne rollen bør lovgiveren verne om for å motarbeide en tabloid forenkling av muligheter, utfordringer og posisjoner i debatten, for eksempel i sosiale medier. En velinformert, bevisst og kritisk offentlighet er en forutsetning for god utforming av politikk, samt gode lover og regelverk.

Kirkerådet mener å ha observert at begrepsbruken for å beskrive genteknologi i offentlig debatt har endret seg i løpet av de siste årtier fra *genmanipulering*, over *genmodifisering* til i dag, særlig i forbindelse med nye metoder som CRISPR, *genredigering*.

Kirkerådet tror det er viktig å være bevisst på at valg av ord og begreper i det offentlige ordskifte i seg selv kan ha påvirkning i debatten rundt genteknologi, helt uavhengig av reell videreutvikling og forbedring av teknologien. En endring fra mer negativt til mer positivt

ladede ord kan i seg selv ha konsekvenser for allmenhetens tilslutning eller skepsis. Her er det viktig å være bevisst på språkets makt.

Vanskelige avveininger og interessekonflikter

Å veie muligheter og potensielle farer som nye genteknologiske metoder og GMO-er skaper mot hverandre er vanskelig og ofte forbundet med stor grad av usikkerhet.

Kirkerådet vil i denne sammenhengen trekke frem noen erfaringer og vurderinger fra en lekfolkskonferanse om genmodifisert mat i 1996¹.

Etter en omfattende prosess, bl.a. med en omfattende høring av forskjellige eksperter, konkluderte et lekfolkspanelet at det ikke var behov for genmodifisert mat i Norge på dette tidspunktet, og at det var knyttet for mange usikkerhetsmomenter til genmodifiseringen. Når det gjaldt konsekvenser for miljø og økologi mente lekfolkspanelet at genteknologiske metoder potensielt kunne gi raske og omfattende endringer av økosystemer, at det var vanskelig å forutsi langsiktige konsekvenser i forbindelse med utsetting av transgene arter, og å forhindre uønsket spredning eller krysning med andre arter. De største potensielle farer så man på mikroorganismenivå.

Panelet mente at det var viktig å tillegge økologenes bekymringer størst vekt.

I dag, mer enn 20 år senere, er naturens økosystemer og artsmangfold enda mer under press, ikke minst gjennom menneskeskapt klimaendring. Kirkerådet mener derfor at det også i dagens genteknologidebatt bør legges størst mulig vekt på føre var-prinsippet, og at det ved alle teknologiske inngrep tas hensyn til den samlede belastningen for økosystemer.

Erfaringer og forventninger

Kirkerådet erkjenner at det er mye som tyder på at ny genteknologi og genredigering har potensial til å bidra positivt til samfunnet, og ser at det bl.a. arbeides med å utvikle planter og dyr som kan bidra til et mer bærekraftig land- og havbruk. Dette ville være positivt.

Likevel ser Kirkerådet heller ikke i dag at man med styrke kan hevde at GMO er et nødvendig verktøy for å brødfø en voksende verdensbefolkning. Bærekraftig matproduksjon er et sammensatt spørsmål med mange ulike faktorer. Vi trenger mer mat per areal, på en måte som ikke utarmer jorden. Matmangel i deler av verden er fortsatt i stor grad et rettferds- og fordelingsspørsmål, og det er svært viktig å hindre matsvinn i alle ledd.

Dagens GMO er i stor grad forsket frem og utviklet som en del av et industrielt landbruk (mange av GMO-er har økt sprøytemiddelresistens). Et slikt landbruk har store miljøutfordringer. Det brukes store mengder sprøytemidler, monokulturer overtar for mangfoldet, og det sløses ikke sjelden med ferskvann, matjord og andre knapphetsressurser. Bruk av GMO vil kunne forsterke slike problemer.

70 prosent av verdens 1,4 milliarder ekstremt fattige bor på landsbygda. De fleste er småbønder. Kvinnelige småbønder produserer 60-80 prosent av maten som spises lokalt i Sør-Asia og Afrika sør for Sahara.² Å bidra til at småskalalandbruk får ny kunnskap om bedre dyrkingsmetoder og muligheter for å øke avlingene uten dyre innsatsfaktorer, er vel så viktig som å gjøre storskalalandbruk mer miljøvennlig. Derfor støtter Kirkerådet de initiativene FNs matvareorganisasjon (FAO) har tatt for å fremme «agroøkologisk landbruk»³. FN sier flere steder at det mest effektive landbruket er et familielandbruk av

¹ Senere konferanserapport har tittel «Kvikklaks og teknoburger» og er utgitt av de forskningsetiske komitéer

² <https://www.norad.no/tema/klima-miljo-og-naturressurser/matsikkerhet/landbruk/>

³ http://www.utviklingsfondet.no/nyheter/internasjonalt_forum_for_agrookologi

selveiende bønder som produserer mat på lokale, fornybare ressurser og et mangfold av vekster.

Til de konkrete spørsmål og forslag fra Bioteknologirådet:

- Hvordan bør organismer som omfattes av loven, reguleres?

Et stort flertall av Bioteknologirådets medlemmer foreslår en nivådeling av organismer når det gjelder regulering og krav til risikovurdering (ikke omfattet av loven, meldeplikt, forenklet konsekvensutredning og dagens konsekvensutredning). To rådsmedlemmer mener man bør beholde dagens system for godkjenning, men at muligheten for differensiering mellom ulike typer organismer gjennom veiledningsdokumenter bør benyttes aktivt.

I høringsdokumentet skrives det at

Teknologi for å genmodifisere planter, dyr og mikroorganismer har eksistert i over tretti år. De fleste genmodifiserte organismer (GMO-er) på verdensmarkedet i dag er planter som skal tåle ulike typer sprøytemidler og/eller produsere insektmidler. Disse GMO-ene er utviklet for store, kommersielle markeder.

Det skrives at utvikling av nye metoder (som CRISPR) har ført til en økning i forskning, som i neste omgang forventes å gi en økning i antall søknader om godkjenning av slike produkter i et fem-tiårs perspektiv. Det står at dette potensielt kan bidra til samfunnsnyttige, bærekraftige og etisk forsvarlige produkter, men også kan medføre en rekke utfordringer, bl.a. mikroorganismer som potensielt oppfører seg annerledes i møte med naturen enn kjente mikroorganismer, eller gendrivere som er designet for å spre genetiske endringer i store populasjoner av ville planter og dyr. På bakgrunn av denne utviklingen, skrives det, diskuteres det globalt hvordan genteknologi bør reguleres i fremtiden.

Kirkerådet forstår det slik at Bioteknologirådets flertalls forslag om nivå-differensiering begrunnes med bedre samsvar mellom antatt risiko og krav til konsekvensutredning.

Mindretallet mener at erfaringen viser at dagens lov er fleksibel og tilpasset teknologiutviklingen. Kirkerådet støtter mindretallets vurdering.

Dette også på bakgrunn av at Norge i sin vurdering av søknader hittil gjennom EØS-avtalen har fått aksept for å legge alle genteknologilovens kriterier til grunn. Dersom Norge skulle velge en oppmykning av loven, kan dette bli en irreversibel prosess. Kirkerådet mener at en slik risiko må unngås.

Nye effektive og lett tilgjengelige teknologier kan resultere i at et stort antall nye GMO-er settes ut i naturen og at risikoen for uønskede effekter i økosystemene øker. En slik situasjon vil gjøre det ekstra viktig å ha en god regulering og overvåking. Det er etter Kirkerådets vurdering fortsatt nødvendig med en sak-til-sak-vurdering.

- Hva bør reguleres i genteknologiloven?

Når det gjelder spørsmålet om hva som bør reguleres i genteknologiloven, er Kirkerådet enig med et samlet Bioteknologiråd om at ingen organismer fremstilt med genteknologi skal unntas genteknologiloven.

- Hvilke krav skal stilles til merking og sporbarhet?

Kirkerådet merker seg at et stort flertall i rådet støtter kravet om merking og sporbarhet, og mener at dagens krav til merking og sporbarhet for alle GMO-er bør bestå uendret for å sikre forbrukernes rett til å velge. Uansett om de gjør det utfra bekymring for egen helse, eller utfra etiske vurderinger og bekymringer for økosystemer og arts mangfold.

- **Hvordan skal bidrag til samfunnsnytte, bærekraft og etikk vurderes?**

Kirkerådet er glad for at et samlet Bioteknologiråd mener at det, i tillegg til helse og miljø, også fremover bør stilles krav til samfunnsnytte, bærekraft og etikk for alle organismer som omfattes av loven, og er enig med flertallet som mener at det bør stilles krav om et positivt bidrag til samfunnsnytte.

Kirkerådet vil avslutningsvis si seg enig med Bioteknologirådet i at genteknologi anvendt på planter, dyr og mikroorganismer er krevende temaer, og at det derfor kontinuerlig er viktig med både forskning, kompetansebygging og offentlig dialog. Kirkerådet håper at det vil være rom for ydmykhet og forsiktighet, preget av en føre var-holdning når det gjelder menneskets omgang med naturen, samt et stort fokus på naturens egenverdi og menneskets forvalteransvar.

Med vennlig hilsen

Jens-Petter Johnsen
direktør

Paul Erik Wirgenes
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Mottakere:
Bioteknologirådet

Stortingsgata 10   0161 Oslo